

गोठवलेली फोफी

दोन टीचा विवाहपूर्वक स्वीकार करणे म्हणजे तिने पाळलेले पाच पक्षी, दोन कुत्री व दोन मांजरीचादेखील स्वीकार करणे, हे जर पॉलला ठाऊक असते तर त्याने तिच्याशी लग्नच केले नसते. पण बेटीने मात्र जाणीवपूर्वक पॉलची जिवड केली होती. ती काम करीत होती त्या Pet - store शेजारच्या Dog and cat grooming saloon मध्ये काम करणारा पॉल तिच्या दृष्टीने आदर्श नवरा होता. प्राण्यांवर प्रेम करणारा पुरुषोत्तम होता. पण तसे नक्हते. पॉलला प्राण्यांमध्ये, 'नोकरी' ह्या पलीकडे इंटरेस्ट नव्हता. प्राण्यांची खूप आवड होती म्हणून पॉलने हा व्यवसाय स्वीकारला अशातला भाग नव्हता. अनाथ पॉलला लहानपणापासून माणसांनी ज्या निर्ममतेने वागविले त्या अनुभवांनी त्याला प्राण्यांच्या अधिक जवळ आणले होते. मुक्या प्राण्यांच्या साहाय्याने उपजीविका मिळविणे त्याला अधिक सुसव्हावादत होते. कारण मुक्या प्राण्यांच्या रागालेभाला प्रतिसाद देणे अधिक सोपे होते. चिडून भुकणाऱ्या झिप्प्या कुत्रीला बेशुद्धीचे इंजेक्शन देऊन मनाजोगी केशभूषा करायची व तिच्या डोळ्यांवर येणाऱ्या केसांना वळवून गुलाबी रिबीनीने बांधून टाकायचे. कुत्रीची मनाजोगी सजावट संपवून तिच्या मालकिणीच्या चेहऱ्यावरचे कौतुक निरखीत बिलाचा आकडा थोडा वाढवूनच सांगायचा व टिपचे पैसे खिशात टाकीत, शील वाजवीत Pet store ची चक्रर मारून यायची, हे पॉलचे जीवनाचे साधे सोपे गणित होते.

पण पॉलने बेटीशी लग्न केले. भाड्याचे छोटे अपार्टमेंट सोडून बेटीच्या दिवंगत आईवडिलांच्या वडिलोपार्जित घरात तो राहायला आला. बेटीच्या आईवडिलांच्या फोटोंबरोबरच, घरात राहाणाऱ्या तिच्या मित्रमैत्रींचाही त्याला परिचय झाला. तिचे ते पाच पक्षी; दोन कुत्री व दोन मांजरी पाहून या सर्कसबरोबर

जीवन घालवायचे की लवकरच आपल्याही जीवनाची सर्कस होणार आहे या विचाराने पॉल दचकला, रोज संध्याकाळी थकून घरात पाऊल टाकताच पक्ष्यांचा चिवचिवाट त्याचे स्वागत करी. त्यातला पोषट बेटी, बेटी हाका मासूल लागे व मूडमध्ये असलाच, तर बेटीने त्याला शिकविलेली 'I left my heart in San Francisco' ही गाण्याची ओळ पुऱ्हा पुऱ्हा गाऊन घर डोक्यावर घेई. शयनगृहात शिरताच बिछान्याच्या त्याच्या भागात झोपलेला झिपरा कुत्रा लगेबगीने उठे व बेटीच्या उशीवर डोके टेकून, आरामात पडून त्याच्याकडे किलकिल्या नजरेने बघू लागे. खुर्चीवर बसलेली मांजर चपलाईने खोलीतून पसार होई व बिछान्याच्या उबेत झोपलेले मांजर तातडीने उदून कारपेटवर बसून गुरगुरु लागे. एकूण प्राण्यानाही कल्पना आली होती की पॉलला ते आघडत नाहीत. बघता, बघता पॉल दोन मुलांचा बाप झाला. त्याला वाटले त्याच्यासारखी दिसणारी त्याची लाडकी मुलगी तरी प्राण्यापासून चार हात दूर राहील, पण या पोरीची भूतदया पराकोटीची निघाली. बेवारशी कुत्र्याची व मांजरीची पिले उचलून घरी आणण्याचे या पोरीला वेड होते. पॉलच्या मुलाने - अँलेक्सने तर चक्क साप पाळला. सापाच्या घरावर पोपटाचा पिंजरा टांगला व पोपटाला अँलेक्स म्हणायला शिकविले. सॅन फ्रॅन्सिस्को हा अवघड शब्द सुरावर गाणाऱ्या पोपटाला अँलेक्स हे नाव शिकणे कठीण वाटले नसावे. गाणे गाण्याचे सोडून अँलेक्स, अँलेक्स किंचाळत पोपट, अँलेक्सला सापाच्या हालचालींचा रिपोर्ट देऊ लागला. मुले मोठी होऊ लागली व घरात एकूण ६ पक्षी, ३ कुत्री, २ कुत्र्या, ३ मांजरी व अँलेक्सचा साप असे १५ पशुपक्षी जमा झाले. वाढत्या बयांबोबर मुलांचे सर्वच खर्च वाढू लागले. जोडीला पशुपक्ष्यांचे जेवण, औषधपाणी, त्यांना इंजेकशन्स देऊन आणणे, अनिमल कंट्रोल ऑफीसमधून त्याच्यासाठी बिले आणणे, त्यांचे पिंजरे, त्यांची घरे स्वच्छ करणे, कुत्र्यामांजरांना बाहेर फिरवून आणणे इत्यादी पशुपक्षी संगोपनाच्या क्षेत्रात येणारी अनेक लहानमोठी कामेही वाढली. गाव लहान होते त्यामुळे एका घरात किती पाळीव प्राणी असावेत याबाबत आरोग्यखात्याचे काही नियम किंवा कायदे नव्हते व हे बेटीच्या प्राणीवेडाच्या पथ्यावर पडले होते. घरात असणाऱ्या मुलांच्या छोट्या लायब्रायीत, घरात राहणाऱ्या पशुपक्ष्यांची काळजी कशी घ्यावी यावरील माहितीच्या पुस्तकांची भर पडली होती. मुलांना शाळा व अभ्यास असे. पॉल व बेटी कामाला जात त्यामुळे या पशुपक्ष्यांची काळजी घेण्यासाठी, कुत्र्यामांजरांना बाहेर फिरवून आणण्यासाठी शेजारच्या एका गरजू गृहस्थाला तासाला दहा डॉलर्स या हिशेबाने पैसे घावे लागत. खर्च वाढतच चालला

गृहस्थाला तासाला दहा डॅलर्स या हिशेबाने पैसे घावे लागत. खर्च वाढतच चालला होता. धरभाडे घावे लागत नसल्यामुळे, पली, मुलांच्या व पशुपक्ष्यांच्या सर्व गरजा भागविष्यासाठी एकेकाळी भरपूर वाटणासा लोघांचा पागारही अमुरा पडू लागला. वाढता खर्च भागविष्यासाठी पॉलला दुसरी अर्ध वेळ नोकरी शोधणे भाग पडले. घिंडून त्याने अंगिमल कंट्रोल ऑफीसमध्ये अर्ध वेळ नोकरी धरली व सहकाऱ्यांबरोबर व्हॅनमध्ये फिरून ती गावातली भटकी बेवारशी कुन्ही पकडू लागला. प्राण्यांना जीव की प्राण मानणाऱ्या बेटीला ही दुसरी नोकरी पसंत पडली नाही. लोखांची भाडपे होऊ लागली. पॉल म्हणत असे, ‘बेटी एखादा पालीव प्राणी घरात ठेव. बाकी शेजान्यापाजान्यांना, ज्याना आवड आहे अशांना देऊन टाक. अग, घरातील माणसाची जागा प्राण्यांनी घेऊ नये, प्राण्यांसाठी किती खर्च होतोय याची तुला कल्पना आहे का? शिवाय तुझ्या या छंदापायी तुझा व मुलांचा किती वेळ वाया जातो याची तुला जाणीव आहे का? आपले लान झाले त्या क्षणापासून मला कोडे पडले आहे की माझ्यापेक्षा हे पशुपक्षी तुलाइतके प्रिय का? विशेषत: आपल्यां पोरीला सापडलेली, तुझी ती काळ्या रगाची, पिवळ्या जर्द डोळ्यांची भयानक दिसणारी मांजर फीफी. त्या फीफीचे तू किती अफाट लड करतेस हिवाळ्यात थंडी व वर्फ पडू लागल्यावर तू कर्ज काढून त्या फीफीला मिंक कोटसुखा शिवून घेशील. तुझा काही नेम नाही.’ पॉलच्या कल्पनाशक्तीची दाद देत बेटी म्हणत असे. ‘पॉल यू आर अे जिनिअस, अरे पांढऱ्याशुभ्र मिंक कोटमध्ये माझी काळी राणी फीफी किती देखणी दिसेल नाही? पॉल, तुझा प्रॉलेम काय आहे सांगू? तुला माझ्या प्राण्यांचा, पक्ष्यांचा हेवा वाटतो. त्यांना माझ्या घरात सुरक्षित वाटते व माझे एकाकीपण दूर होते यांत तुझे डोके दुखायचे काय कारण? मला माहीत आहे तू मुद्दम भटकी कुन्ही पकडण्याची नोकरी पल्करलीस. माझ्या कोसल भावना दुखावून माझा सूड घेतो आहेस तू. तुझ्याठायी तिळाएवढीसुखा भूतदया असू नये याचे मला आश्चर्य वाटते. गेली कजही वर्षे प्राण्यांचे सौदर्य वाढविष्याचे काम स्वखुशीने कसे केलेस तू? अरे, प्राणी पक्षी आहेत तर घर कसे भरल्यासासखे वाटते. तू प्राण्यांच्या ब्युटी - सलूनमध्ये काम करतोस म्हणून आपल्या कुऱ्यामांजरांना कमी दरात केस कापून मिळतात, हेआर - स्टाईल करून मिळते. तुझे बॉस पशुपक्ष्यांचे डॉक्टर आहेत त्यामुळे ही गँग आजारी पडली तर तेदेखील बेतानेच बिल लावतात. डॉक्टरांच्या क्लिनिकमध्ये पशुपक्ष्यांच्या अंत्यविधीच्या व्यवस्थेची सोय आहे, शिवाय पशुपक्षी ‘फ्रीज’ करण्याचाही विभाग त्यांनी एवढ्यात उघडलाय. मला वाटते पेंढा भरून पशुपक्षी बैठकीच्या खोलीत सजविष्याएवजी मृत

पशुपक्षी फ्रीज करणे अधिक कलात्मक आहे. मृत पशुपक्ष्यांच्या रक्तवाहिन्यांतून रक्त काढून घेऊन, त्या वाहिन्यात preservatives टोचून ते मृत शरीर अति शीत तापमानात ठेवून फ्रीज केल्याने कसे हुबेहूब जीवंत असल्यासारखे दिसते नाही ? वेळी - अवेळी घरचा डॉक्टर माझ्या पशुपक्ष्यांच्या सेवेला हजर हे पाहिले की मला विश्वास वाढू लागतो की परमेश्वरानेच ही Ideal situation निर्माण केली असावी. अरे पॉल प्रयत्न केले तर प्राण्यांमध्ये व मनुष्यप्राण्यांमध्ये निरोगी नातेसंबंध तयार होऊ शकतात. प्रयत्न करायला हवा. तू असे कर तुझ्या बॉसला विचारून एखाद्या counsellor ला भेट व सल्ला घे. मला तरी वाटते तुला काहीतरी Deep rooted psychological problem आहे. हे बघ माझ्या पक्ष्यावर, प्राण्यावर प्रेम करायला शिक, आपल्या दोघांमध्ये आपोआप जवळीक निर्माण होईल.' बेटीचे वक्तव्य ऐकून पॉल हताश होई. सुरवातीच्या आधळ्या प्रेमाच्या काळामध्ये पॉलने हे सर्व सहन केले पण हल्ली घरात पाऊल टाकताच पक्ष्याच्या चिवचिवाटाच्या स्वागताने तो वैतागून जाई. कुत्र्यामांजरांची धावाधाव, पक्ष्याचे वेळी-अवेळी शीळ वाजविणे, पोपटाने अऱ्लेक्स व बेटीच्या नावाने केलेला ठणाणा किंवा दिवसातून हजार वेळा I left my heart in San Francisco या गाण्याची पारायणे ऐकत, साच्या घरादाराला येणारा प्राणीसंग्रहालयाचा वास सहन करीत पॉलचे आयुष्य चालले होते.

पॉलचा मुलगा शिक्षणासाठी परगावी गेला, मुलीने लग्न केले. मुलंबरोबर मुलंचे पाळीव पक्षी व प्राणीदेखील घर सोडून गेले, तरी बेटीची इ कुत्री व लडकी मांजर फीफी घरात होतीच. दिवसभर थकलेला पॉल संध्याकाळी घरी येई. बेडरूममध्ये स्वस्थ पडून कॉफीचे धोट घेत त्याला टी. व्ही. पाहावासा वाटे; पण टी. व्ही. सुरु करताच खुर्चीवर आरामात बसलेली फीफी उढून टी. व्ही. कर जाऊन बसे व पॉलकडे रागारागाने पाही. भेदक, पिवळ्याजर्द डोळ्याची ती काळी मांजर रात्री जेव्हा पॉल व बेटीच्या शयनगृहात फिरे तेव्हा वातावरण उगाच्य गूढ व भीतीदायक झाल्याचा पॉलला भास होई. रात्री त्यांच्या बिछान्यात बेटीच्या पायाजवळ झोपलेल्या फीफीची शेपटी झोपेत असलेल्या पॉलच्या पायाना स्पर्श करी व तो दचकून जागा होई. काही वेळा भीतीने किंचाळेदेखील. इतर प्राण्यांची घसट तो धोड्याफार प्रमाणात सहन करीत असे; पण फीफी मात्र त्याला सहन होत नसे. बेटीचे तसे नव्हते. बेटीला अक्षरशः फीफीशिवाय झोप येत नसे. बेटी व पॉलच्या प्रायव्हसीतला मोठा अडसर होता फीफी.

पॉलला नेहमी वाटायचे की निदान आता मुले मोठी झाल्यावर, आपआपल्या मार्गाला लागल्यावर तरी, घरात फक्त राजा-राणीने असावे. बेटी तिच्या पशुपक्ष्यांच्या

बाबतीत पॉलशी तडजोड करायला तयार नव्हती. इतक्या वर्षाच्या सहजीवनानंतरही पती-पती साध्या, साध्या तडजोडी करू शकत नव्हते. एकमेकासाठी छोटे, छोटे त्याग करू शकत नव्हते. एकमेकासाठी थोडेफार सहन करू शकत नव्हते. एकमेकासाठी थोडेफार सहन करू शकत नव्हते. आवडी - निवडीबाबत एकमत होऊ शकले नाही, एकमेकासाठी स्वतःच्या काही छंदाना, मताना, विचाराना मुरड घातली नाही, तर सुसंचाद साधणे अशक्य आहे हे दोघांनाही उमगत नव्हते. दोघांमध्ये सामंजस्य असावे म्हणून पॉल एखादा पाळीव प्राणी सहन करायला तयार होता, पण बेटी हरायला तयार नव्हती. तिच्या आवडीनिवडीचे नियंत्रण तिच्याकडे च असले पाहिजे, असा तिचा अद्भाहास होता. क्षुलक कारणासाठी विरोध वाढत होता. ससारसुखाचे सौख्य मनाप्रमाणे उपभोगण्यापूर्वीच घटस्फोटाची भाषा तोंडात येऊ लागली होती. स्वतःच्या छंदासाठी, फीफीसाठी सासारिक आयुष्य पणाला लागणे हे फक्त येथेच घडू शकत होते. नोकरीमुळे बेटी पूर्ण वेळ आईची भूमिका पार पाडू शकली नाही. पशुपक्ष्यांच्या वेडापार्या पॉलला हवा तेवढा वेळ देऊ शकली नाही. प्राण्यांवर खर्च होणारा पैसा व वेळ यांची बचत करून पॉलला आनंद वाटेल असे वातावरणही घरात निर्माण करू शकली नाही. स्वतःची असिता, स्वतःचे स्वातंत्र्य, नोकरी, छंद, आवडीनिवडी यांना जपणारी आजची आधुनिक स्त्री कळतनकळत स्वतःच्या साथीदारावर अन्याय करते व त्याबद्दल स्वतःला किंचितही दोषी मानत नाही, याचे कारण काय असावे?

दिवस घालले होते. ३ कुत्री व एक मांजर सांभाळणे अवघड होऊ लागले म्हणून बेटीने ३ कुत्री मैत्रिणीना बक्षीस दिली. फीफीला देऊन टाकणे मात्र तिच्या जीवावर आले. घरभर फिरणाऱ्या त्या काळ्या माजरीकडे पाहून मधून-अधून पॉलच्या मनात दुष्ट विचार येऊ लागले. त्याला वाटे फीफीचे काहीतरी बरेवाईट व्हावे. निदान आयुष्यात एकदा तरी त्याच्या मनासारखे व्हावे. घर घरासारखे शांत व स्वच्छ वाटावे. पॉलच्या मनाची कुतरओढ बहुधा परमेश्वराला पाहवली नाही व एके दिवशी खरेखर फीफी झोपेतून उठलीच नाही. रडून रडून बेटीने घर डोक्यावर घेतले. तिची समजूत काढून पॉल थकला. फीफीच्या अंत्यविधीलाही गेला नाही. फीफी गेली व आठवडाभर घर अगदी शांत, शांत होते. पॉलला या शांत क्षणांची किती दीर्घ काळ वाट पाहावी लागली होती.

बेटीला बाहेर हॉटेलात जेवायला न्यायचे, जमले तर एखादा सिनेमा पाहायचा

व रात्री घरी आल्यावर बिछान्यावर फक्त दोघांनी शांत झोपायचे, असा विचार करीत एका संध्याकाळी पॉल मोठ्या आनंदात घरी परतला. शयनगृहातील ज्या खुर्चीवर फीफी नेहमी राणीसारखी डौलात बसायची त्या खुर्चीवर बेटी काळ्या रंगाचा ड्रेस घालून वारंवार रुमालाने डोळे कोरडे करीऱ्या बसली होती. तिच्या मांडीवर काळ्या कापडात गुंडाळलेले काय असावे याचा विचार करीत, तिच्या बोलण्याची वाट पाहत ‘पॉल, तुला माझ्या प्राण्यांच्या, पक्ष्यांच्या वेडाबद्दल कधीही आत्मीयता वाटली नाही तरीही आतापर्यंत तू माझी मनःपूर्वक साथ केलीस म्हणून मी तुझी आभारी आहे. सर्व प्राणी विशेषतः फीफी गेल्यापासून तू तुझ्या नकळत किती आनंदात जगू लागला होतास हे मी पाहिले, तुझे समाधान तुझा आजंद हिरावून घेण्याचा मला, काहीही अधिकार नाही पण मी फीफीशिवाय जगू शकत नाही रे, असे म्हणत तिने मांडीवरचे काळे कापड उचलले. मांडीवर गोठवलेली (Freeze केलेली) मृत फीफी तिच्या नेहमीच्या पोजमध्ये दिमाखाने डौलात बसली होती. तिच्या भेदक, पिवळ्या जर्द डोळ्यांनी पॉलच्या एकमेव स्वप्नाला नव्ये लावीत होती. मृत, गोठवलेली तरीही हुबेहूब जीवत दिसणारी फीफी येथून पुढेही बिछान्यावर रात्रभर झोपणार, खुर्चीवर बसणार, कारमध्ये दोघांबरोबर प्रवास करणार, जेथे जाईल तेथे बेटी, फीफीचे बर्फासारखे थंड शरीर अंगाखांद्यावर वागविणार व स्वतःचे स्वातंत्र्य अबाधित ठेवल्याचा आजंद जाहीर करीत, आपल्या जगावेगळ्या भूतदयेचे प्रदर्शन करीत समाधानाने जगणार. पॉल घामाघूम झाला व जीवाच्या आकांताने जोराने ओरडला, ‘नाही, नाही, यापुढे या प्राणीवेड्या खीची साथ करणे केवळ अशक्य आहे.’

पॉलची मनःस्थिती समजून घेणे अवघड नाही. बेटीचे अतिरेकी प्राणीवेडही मानसशास्त्राच्या एखाद्या तर्काति बसू शकेल, पण प्राप्त परिस्थितीत घटस्फोट अटल आहे. काय होईल पॉलचे? कशी जगेल बेटी? येथील असाऱ्य घटस्फोटितांप्रमाणे, दोघेही आपआपल्या भावनांना न्याय देण्याचा प्रयत्न केला या समाधानात एकाकी जीवन सुसह्य करतील. गोठविलेल्या फीफीला उरी धरून, बेटी मायेची ऊब अनुभवत राहील. पॉल कुत्र्यामांजसांना समजेल, भटक्या कुत्र्यामांजरांच्या गतीने, कारण दिवस गोठविता येत नाहीत.

– डा. उषादेवी कोल्हटकर
(‘खेळ भावनांचा’ या कथासंग्रहातून)